

«ПРОЕКТНІ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ»

«ПРОЄКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ СТВОРЕННЯ ЗОНИ
ДЛЯ АКТИВНОЇ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ»

2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
1.1. Гарденотерапія як спосіб лікування та реабілітації.....	6
1.2. Гарденотерапія в Україні.....	9
РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗОНИ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ ДЛЯ КНП "ЦНСПТАМР" ММР ЗО.....	12
2.1. Комплексний підхід і соціальна реабілітація в умовах КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО.....	12
2.2. Аналіз території.....	13
2.3. Облаштування зони для гарденотерапії.....	13
2.4. Асортимент рослин для гарденотерапії.....	21
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність роботи. Гарденотерапія - це процес використання рослин і саду для поліпшення добробуту через вплив на розум, тіло і душу людини. Гарденотерапія - поєднує садівництво та реабілітацію і є синтезом ландшафтного дизайну, медицини та психології. Вона може допомагати в роботі з різними цільовими групами: в лікарнях [1], будинках престарілих [2-5], реабілітаційних та онкологічних центрах [6], хоспісах [7,8], в'язницях [9], а також інших медичних і житлових середовищних комплексах.

Гарденотерапія - відносно нова дисципліна, що поєднує садівницьку та реабілітаційну дисципліни. Вона використовує рослини та садівництво у терапевтичних та реабілітаційних заходах для покращення благополуччя людини.

З огляду на останні події, які пов'язані з пандемією, коло учасників даної терапії значно розширився.

Соціальне дистанціювання та домашнє утримання під час першої хвилі Covid-19 були важливими для того, щоб допомогти урядам вирівняти криву зараження, але викликали занепокоєння щодо можливих негативних наслідків, таких як тривала ізоляція або малорухливий спосіб життя. У цьому сценарії садівництво було визначено як вірогідний інструмент для підтримки психічного здоров'я наслідків примусового домашнього ув'язнення. Існує гіпотеза, що заняття садівництвом сприяє психологічному здоров'ю через зниження стресу, пов'язаного з Covid [10]. Отже, безумовно актуальним завданням сьогодні стає розробка програм гарденотерапії для відновлення після хвороби і боротьби зі стресовими наслідками тривалої самоізоляції під час карантинних заходів, пов'язаних з пандемією Covid-19 [11,12].

Нині лідерами з гарденотерапії є США та Канада. Багато країн Європи мають також великий досвід з даного виду реабілітації.

Незважаючи на настільки багаті можливості гарденотерапія в Україні поки що мало поширена і вимагає більш широкого розвитку. Це пов'язано як з загальною сукупністю соціальних проблем і проблем сфери охорони здоров'я, так і регіональних проблем новітнього часу, серед яких слід виділити постчорнобильський фактор, масовий фактор посттравматичних стресових розладів серед постраждалого населення тимчасово окупованих територій і контингенту учасників АТО.

Мета роботи – розробити проектні пропозиції зони гарденотерапії для комунального некомерційного підприємства «Центра надання соціальних послуг та медичної реабілітації» Мелітопольської міської ради Запорізької області (КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО).

Для досягнення мети необхідним є вирішення наступних **завдань**:

1. аналіз позитивного досвіду закордонних і вітчизняних дослідників у використанні гарденотерапії для соціальної адаптації та реабілітації;
2. планування території для активної гарденотерапії;
3. підбір асортименту рослин для гарденотерапії.

Об'єкт дослідження: активна гарденотерапія, як один із сучасних методів реабілітації.

Предмет дослідження: зона для активної гарденотерапії.

Методика дослідження. Для розроблення проектних пропозицій зони активної гарденотерапії виконано всі необхідні дослідження. Інвентаризацію наявних насаджень здійснено згідно з Інструкцією з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України [13]. В якості основи для майбутнього проекту було обрано рекомендації по створенню терапевтичних садів в Сінгапурі [14] та в Чиказькому ботанічному саду [15]. Таксономічну належність видового складу рослин наведено згідно з The Plant List (2020) [16].

Практичне значення роботи. Даний проєкт розрахований на поліпшення якості життя, розвитку позитивного світогляду, придбання корисних навичок

відвідувачів центру. Проєкт виконується на замовлення КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО (Додаток).

Наукова новизна роботи. Вперше для міста Мелітополя розроблені проєктні пропозиції по створенню зони активної садотерапії.

Структура та обсяг роботи. Робота надрукована на 36 сторінках тексту і містить 8 рисунків. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 63 найменувань, додатків.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Гарденотерапія як спосіб лікування та реабілітації

Метою загальноєвропейської програми «Основи європейської політики на підтримку дій держави та суспільства на користь здоров'я та благополуччя», задекларованої на сесії Європейського регіонального комітету ВООЗ, є розвиток ресурсів підвищення стійкості суспільства до дії негативних зовнішніх впливів, розширення прав і можливостей громадян та створення сприятливих умов із залучення природного середовища [17].

Сьогоднішні дослідження сприйняття «умов навколишнього середовища» свідчать про перехід від аналізу кількісних показників (індикаторів рівня забруднення місця проживання, якість води, чистота повітря) до суб'єктивного сприйняття екологічних проблем у місці проживання, задоволеності зонами відпочинку та парками, загальної задоволеності довкіллям до розгляду фактору «зеленого світу» навколо нас як засіб безпосереднього впливу на розвиток людини [18,19].

У цих контекстах значно актуалізується роль різних «зелених» практик, сукупність яких починає розглядатися в сучасному науковому середовищі як комплексна дисципліна, що професійно використовує накопичений матеріал рослинництва, садівництва та садівницьких технологій як мотиваційний інструмент поліпшення соціального, психологічного та фізичного добробуту представників різних груп [20], які потребують реабілітації та соціальної адаптації, зокрема – людей з фізичними та розумовими проблемами, дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання [21], осіб з психічними травмами, які постраждали від катастроф, критичних ситуацій, людей, які зазнають хронічного стресу [22,23].

Гарденотерапія це процес використання рослин і саду для поліпшення самопочуття через вплив на розум, тіло і душу людини. Гарденотерапія поєднує садівництво та реабілітацію і є синтезом ландшафтного дизайну, медицини та психології. Американська асоціація садівничої терапії трактує гарденотерапію як використання спеціально розроблених лікувальних садів для використання у медичних, реабілітаційних та інших терапевтичних цілях. Лікувальний сад - це середовище з переважанням рослин, спеціально створене для полегшення взаємодії з цілющими елементами природи. Взаємодія може бути пасивною або активною, залежно від дизайну саду та потреб користувачів. Є багато підтипів терапевтичних садів, включаючи лікувальні сади, допоміжні сади, реабілітаційні сади та відновлювальні сади [24].

Огляд розробки проблеми, методологічних підстав та практичних програм розвитку гарденотерапії показує, що у ряді публікацій 90-х років ХХ століття досить комплексно розкрито роль садівництва, як фактора, що сприяє фізичному та соціальному благополуччю людини [25-28]. Садівництву як фактору екологізації охорони здоров'я присвячені роботи Irvine KN, Warber SL. [29]. Прикладні аспекти застосування програм садівництва, як засобу терапії, відпочинку та освіти розглянуто Moore B. [30]. Можливостям «зеленої» відновлюючої терапії приділено основну увагу у роботі Detweiler MB, Warf C. [31].

Використання садівництва, як способу лікування, має довгу історію. Поняття, на яких базується гарденотерапія, знайдені ще в Месопотамії (2000 р. до н. е), де розумово відсталим людям призначали прогулянки в палацових садах [32]. Знайдено приклади використання садівництва в 17 і на початку 18 століть для лікування психічнохворих. В кінці 18 століття вперше було встановлено, що садівництво сприятливо позначається на пацієнтах госпіталів. Багато лікарень мали при собі городи з овочевими і пряними культурами для забезпечення свіжою продукцією. Як правило, бідні пацієнти в якості оплати за лікування

працювали в цих садах. Лікарі помічали, що ці пацієнти швидше одужували, ніж багаті пацієнти, яким не було необхідності працювати в саду. На початку 19 століття використання садівництва для терапії стало ширшим не тільки для людей з розумовими захворюваннями, але і для молодих людей, що відносяться до групи ризику і для ветеранів воєн [33]. Після Першої та Другої Світових війн ветеранські шпиталі посилили використання садівництва як терапії для прискорення реабілітації та перепідготовки солдат-інвалідів.

Гарденотерапія має два напрямку – пасивна та активна.

Пасивна гарденотерапія (ландшафтотерапія) це реабілітація людини за допомогою впливу природної краси, шуму лісу, моря і т.д. [34]. В основі лежить корекція психічного стану завдяки дії візуального сприйняття ландшафту. При цьому велику роль відводять сенсорним садам. Сенсорні сади грають особливу лікувальну та профілактичну роль [35]. Дизайн лікарняних приміщень та зелених насаджень відіграє дуже важливу роль у задоволенні потреб пацієнтів та їх одужанні [36,37]. Сади в медичних установах є важливими складовими для поліпшення психічного та фізичного стану пацієнтів та відвідувачів [38,39].

Активна гарденотерапія будується на безпосередньому фізичному контакті з рослинами. Значення садівництва в благополуччі людини, соціальному розвитку та вивчення ролі садівництва, як активного відпочинку розкривають роботи Detweiler, M. B., Sharma, T., Detweiler, J. G., Murphy, P. F., Lane, S., Carman [32], Spring, J. A. [40], Butură, G. C. [41], Korah, T., Morrison, D., Mason, D., Diehl, E. R., Bussing, R. [42], Alkaisi, O. F., Ibrahim, S. A. H., Khaleefa, H. G.[43], Ulrich R.S., Parsons R. [44], Hill C. O., Relf, P. D. [45], Zheng, M. C. [46], Allen J, Balfour R. [47], Ohly H, Gentry S, Wigglesworth R, Bethel A, Lovell R, Garside R. [48] та інш.

Таким чином, дані запропонованого вище огляду ступеня розробки проблеми, методологічних основ та практичних програм розвитку гарденотерапії показують, що незважаючи на методологічні відмінності у підходах та методах,

доказова база розглянутих вище досліджень свідчить про значні перспективи використання садів у різних форматах, як у профілактичних та терапевтичних цілях і як засіб соціальної інтеграції, підвищення рівня добробуту населення. Подібного роду діяльність знайшла відображення у низці світових, загальноєвропейських та державних програм комплексного підходу до розвитку засобів зміцнення здоров'я за допомогою природи для різних категорій населення, зокрема для людей з певними потребами.

Наприклад, досить оригінальним є досвід Програми Guelph Enabling Garden (садівничої терапії GEG), що проводиться у Guelph Enabling Garden (Канада, м. Гвелф) [49], вона включає ряд заходів, які можуть варіюватися в залежності від їх цілей, включати як фізичні вправи, так і соціальну взаємодію або вправи на когнітивний розвиток. У дослідженнях, проведених в рамках цієї програми встановлено, що переваги гарденотерапії включають поліпшення пам'яті, самооцінки, когнітивних функцій, здібностей, речових навичок та соціалізації.

Сьогодні у всьому світі гарденотерапія визнана як практичний і дієвий спосіб впливу на самопочуття людей, що беруть участь в терапевтичних, професійних і реабілітаційних програмах.

Головна мета гарденотерапії - поліпшити фізичний і психічний стан людини. Користь гарденотерапії може бути видна в чотирьох областях - інтелектуальної (пізнавальна), соціальної, емоційної (психологічна) і фізичної (фізичний розвиток або реабілітація) [14].

1.2. Розвиток гарденотерапії в Україні

Останні роки вітчизняні науковці та практики, що займаються соціальною та професійною реабілітацією людей з інвалідністю, розробляють і впроваджують у практику роботи реабілітаційних центрів інноваційні методи та

методики соціальної реабілітації. Дані методики та методи сприяють підвищенню соціальної адаптації та життєвої активності. Однією з таких методик є гарденотерапія, яка покладена в основу спецкурсу "Гарденотерапія", що був одним із напрямків професійної орієнтації дітей-інвалідів у формувальному експерименті на базі Вінницького центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів "Промінь" [50].

У 2017 році на базі «Запорізького міського ботанічного саду» проходили дослідження щодо позитивного впливу гарденотерапії на літніх людей.

У центрі реабілітації для дітей з інвалідністю Запорізької обласної громадської організації «Людам потрібні люди» проходять заняття з гарденотерапії [51].

В Одеському дитячому будинку-інтернаті гарденотерапія використовується з метою корекції поведінкових та емоційних розладів у дітей-інвалідів [52].

Гарденотерапія в Україні повинна мати все швидкий розвиток, це визначається як загальною сукупністю соціальних проблем і проблем сфери охорони здоров'я, так і регіональних проблем новітнього часу. Особливо, коли сьогодні багато людей, як в нашій країні так і у цьому світі, знаходяться в стадії боротьби зі стресовими наслідками тривалої самоізоляції під час карантинних заходів, пов'язаних з пандемією Covid-19.

Необхідно також відзначити, що гарденотерапія відноситься до недорогого і досить ефективного способу реабілітації і є доступною для більшості спеціалізованих установ, різних вікових і соціальних груп людей.

Гарденотерапія це новий інноваційний підхід, який допомагає людям мінімізувати емоційні та фізичні симптоми. Гарденотерапія - відносно нова терапія, але дослідження останніх років демонструють багатообіцяючі результати та доводять, що люди більш схильні до такого виду лікування і реабілітації, так як це нетрадиційний підхід до терапії.

Гарденотерапію можна застосовувати спільно з елементами інших технологій соціокультурної діяльності: арт-терапія, бібліотерапія, ігротерапія, танцетерапія, музикотерапія, глінотерапія, казкотерапія, орігамі, перегляд художніх фільмів та інш. [53-55].

РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗОНИ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ ДЛЯ КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО

2.1. Комплексний підхід і соціальна реабілітація в умовах КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО

Соціальний захист людей з інвалідністю є важливою складовою цивілізованого суспільства, а її рівень говорить о його культурі. Перед фахівцями, які працюють в цій сфері, стоять непрості завдання - забезпечити зв'язок між людиною і навколишнім світом.

На виконання Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» в 2003 році був створений Центр соціальної реабілітації для дітей-інвалідів Мелітопольської міської ради Запорізької області.

У 2017 році заклад перепрофільовано в Центр комплексної реабілітації для людей з інвалідністю, у зв'язку зі змінами в законодавчій базі Міністерства соціальної політики України.

Центр комплексної реабілітації для людей з інвалідністю з 1 липня 2020 року - комунальне некомерційне підприємство «Центр надання соціальних послуг та медичної реабілітації» Мелітопольської міської ради Запорізької області (КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО).

З квітня 2021 року в Центрі надаються послуги з медичної, соціальної, психолого-педагогічної, фізичної, фізкультурно-спортивної реабілітації, трудової та соціальної адаптації не тільки особам з інвалідністю, а будь яким особам, які потрапили в складні життєві обставини та належать до вразливих груп населення. А також цільовою аудиторією є мешканці міста, які потребують реабілітації після хвороби Covid-19.

2.2. Аналіз території

КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО знаходиться за адресою м. Мелітополь, вул. Вакуленчука, 30. Загальна площа території 1, 003 га (рис 2.1, 2.2).

В результаті інвентаризації встановлено, що з західної сторони до зони активної гарденотерапії примикає двохповерхова будівля з трьох корпусів, які з'єднані між собою (рис. 2.3); інклюзивно-спортивний майданчик на якому розміщені: поле для футболу та баскетболу, майданчик з спортивним обладнанням (рис. 2.4), глядацька зона, а також частина територію із зеленими насадженнями.

Зелені насадження представлені такими видами, як сосна кримська (сосна Палласа) (*Pinus nigra ssp. pallasiana*), туя західна (*Thuja occidentalis* L.), ялівець козацький (*Juniperus sabina* L.), шовковиця плакуча (біла Пендула) (*Morus alba Pendula*), а також декоративні трав'янисті рослини.

2.3. Облаштування зони для гарденотерапії

На першому етапі роботи над проектними пропозиціями було вивчено досвід закордонних фахівців в галузі гарденотерапії. В якості основи для майбутнього проекту ми обрали рекомендації по створенню терапевтичних садів в Сінгапурі [14] та в Чиказькому ботанічному саду [15].

Ділянка на якій ми пропонуємо розмістити зону гарденотерапії прямокутної форми (6,5 x 14 м) і розташована в південно-західній частині території біля інклюзивно-спортивного майданчику (рис. 2.5). Її загальна площа становить 93 м². З західної та південної сторін вона відмежована від приватного сектору парканом. Рельєф території рівнинний.

Під час інвентаризації було встановлено, що уздовж доріжки, яка розділяє інклюзивно-спортивну зону від майбутньої зони гарденотерапії розміщені

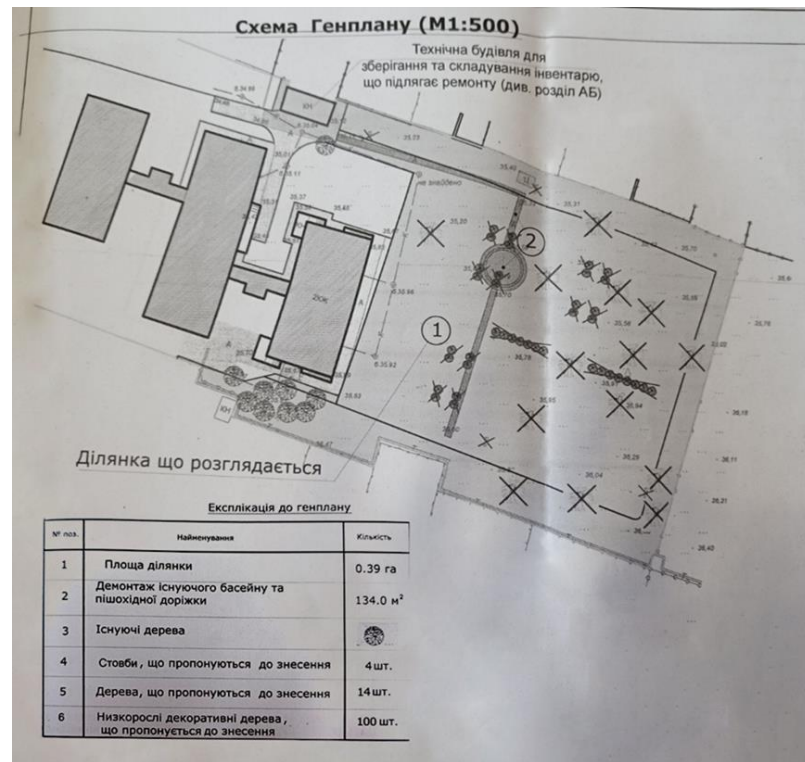

Рис. 2.1. Генплан території

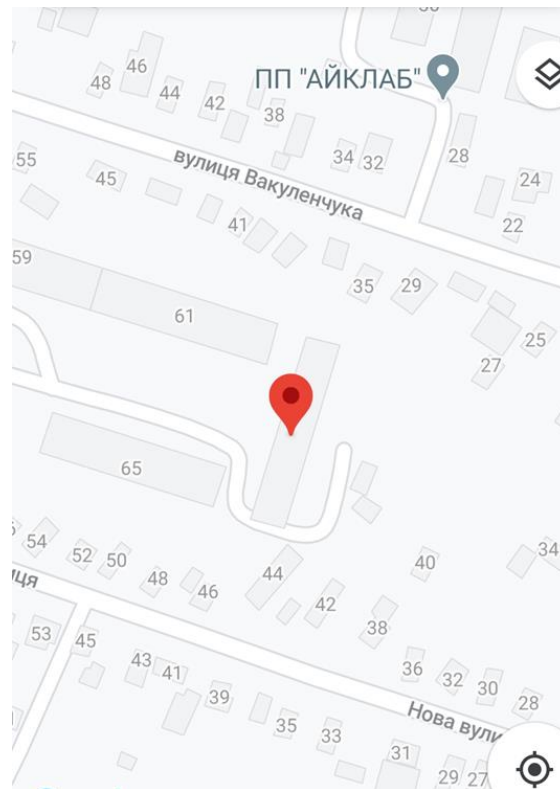

Рис. 2.2. План-схема розміщення території

Рис. 2.3. Корпуса центру

Рис. 2.4. Майданчик з спортивним обладнанням

Рис. 2.5. Територія для облаштування зони гарденотерапії

рядові посадки ялівцю козацького та шовковиці плакучої. Ці рослини в доброму стані і не заважатимуть створенню зони.

В цій зоні ми пропонуємо розмістити столи для вирощування рослин в кількості 3 штук. Вони будуть розроблені згідно рекомендацій Чиказького та Сінгапурського ботанічних садів, що забезпечить зручність роботи людей різного віку з обмеженими можливостями, зокрема і на інвалідних візках. Параметри столів (ширина 120 см, довжина 2 м, висота 70 та 15-25 см піддон для висадки рослин) надають можливість здійснювати робочий процес без перешкод. Такі столи можуть бути модульними, на коліщатках для зручності їх пересування або стаціонарними. Каркас може бути виконаний з металу або дерева. У нашому випадку більш зручними і економічними будуть стаціонарні столи виготовлені з дерев'яного бруса (рис. 2.6).

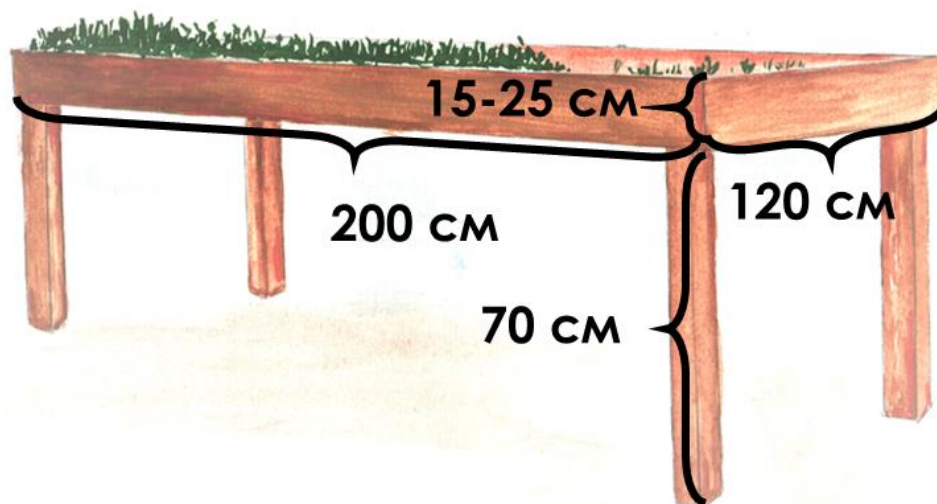

Рис. 2.6. Стіл для вирощування рослин

Ми пропонуємо на різних столах вирощувати різні культурні рослини: на першому - овочеві культури, на другому - пряно-ароматичні і лікарські, а на третьому - декоративно-квіткові рослини.

При спілкуванні з відвідачами Центру встановлено, що хлопчики та чоловіки більш схильються до вирощування овочевих рослин, а дівчата та жінки – до вирощування декоративно-квіткових рослин, але обидві групи хочуть вирощувати лікарські та пряно-ароматичні рослини.

Можна роботи і комбіновані посадки рослин на столах. Останнім часом така практика дуже широко використовується в ландшафтному дизайні. Наприклад, комбінувати овочеві рослини з декоративно-квітковими або лікарськими.

Зона гарденотерапії, а також доріжка яка веде в цю зону, буде покрита тротуарною плиткою. Ширина доріжки повинна бути не менш 1,2 м, що забезпечить зручність пересування людей на інвалідних візках. Обрана нами тротуарна плитка українського виробника марки "Квадрат" (400 x 400 x 60 мм) сірого кольору, в тон існуючого покриття на території центру.

Для мощення доріжок, при облаштуванні таких локацій з певні норми для покриття: рівень з хорошим зчепленням, щоб запобігти ковзанню при намоканні; плитка повинна бути без відблисків, із стійким, світлим кольором.

Для зручності відпочинку під час роботи для відвідувачів Центру плануємо встановити уздовж паркану 2 лавки. Лавки розроблені з урахуванням специфіки установи, тобто вони будуть зручними для людей з інвалідністю. Окрім того вони матимуть підлокітники шириною не менш 10 см, які забезпечить зручність при вставанні. Розташування спинки по відношенню до місця сидіння матиме прямий кут (рис. 2.7).

Враховуючи специфіку нашого клімату (дуже високі температури в літній період) лавки можна облаштувати каркасними навісами з виткими рослинами.

Територія Центру дуже доглянута і добре озеленена. Вона огорожена парканом із монолітних та металевих секцій. Але частина паркану, а саме з західної сторони зони облаштування, створена із підручних матеріалів і має непривабливий вигляд. Тому для його декорування та паркану із металевих

секцій пропонуємо використати вертикальне озеленення. Для цього пропонуємо використати жимолость капріфоль (*Lonicera caprifolium* L) з схемою висадки 1,5 м.

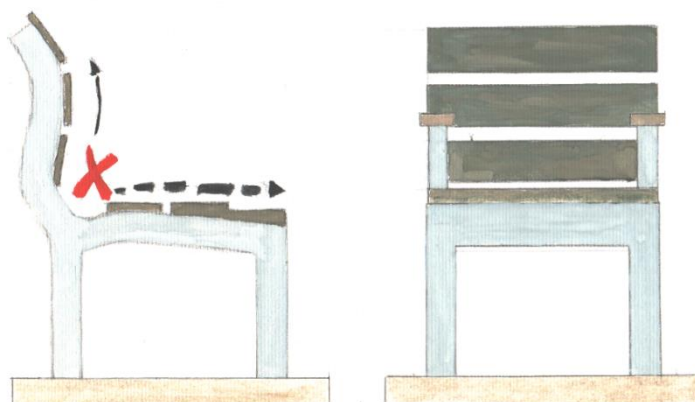

Рис. 2.7. Лавка для людей з інвалідністю

Жимолость (*Lonicera* L.) належить до родини жимолостевих (*Caprifoliaceae* Juss.) і об'єднує понад 200 видів [56].

Жимолость капріфоль (*Lonicera caprifolium* L.) зустрічається у вологих гірських лісах, на краю боліт в Східному Сибіру, на Далекому Сході, в Японії, Кореї, Китаї. Ліана до 5-6 м заввишки, квітує спочатку кремово-жовтими квітками, пізніше – з рожево-коричневим відтінком протягом 3-х тижнів з травня по червень. Суцвіття – мутовки, розміщені в пазухах зрощених листків. Має приємний аромат. Нарядна жимолость капріфоль не лише влітку, але і восени - її пагони прикрашають в цей час червоно-оранжеві не їстівні ягоди до 8 мм в діаметрі, розміщені попарно, зрощені всередині у вигляді округлих дисків із листя. Розмножують живцями, відсадками і насінням. Морозостійка. Невибаглива до ґрунтів, але влітку не переносить посухи та потребує поливу. Краще росте на добре освітлених місцях. Використовують для вертикального

озеленення алей, підпірних стінок, головних фасадів будинків, оформленні малих архітектурних форм [57].

Для вертикального озеленення, у даному випадку, можна також використовувати і інші виткі рослини, такі, як наприклад кампсис укорінливий (*Campsis radicans* (L.) Seem) або дикий виноград п'ятилистий (*Parthenocissus quinquefolia* L.), але ці рослини мають деякі недоліки.

Розпускання листя у *Campsis radicans* починається на початку травня, а повну облистяність – впродовж двох тижнів. Рослина має досить агресивні корені, які можуть зашкодити спорудам та іншим рослинам [58].

У дикого (дівочого) винограду п'ятилистого, також як і у кампсиса коренева система розростається до декілька метрів і може витіснити інші рослини. Період вегетації починається досить пізніше інших рослин і пагони стоять без листів.

На столах під рослинами можна використовувати мульчу, щоб збільшити час між поливами. Мульча допомагає ґрунту утримувати вологу і запобігає проростанню бур'янів. В якості мульчі найкраще підійде кора, яка до того ж має і декоративний вигляд.

На рисунку 2.8 зображено візуалізація зона для активної гарденотерапії на території КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО.

Затрати на виконання даного проєкту складають 36,248 грн. Більша частина витрат (30,876 грн.) - на укладання тротуарної плитки. Столи та лавки виготовляються на замовлення за представленими кресленнями. В таблиці наведено кошторис проєкту.

Рис. 2.8. Візуалізація зони гарденотерапії

Таблиця

Кошторис проекту

Найменування матеріалів або виду робіт	Одиниця виміру	Об`єм	Вартість одиниці (грн.)	Вартість роботи (грн.)	Загальна (грн.)
Укладання тротуарної плитки	м ²	93 м ²	93 м ² x 242.00 грн/м ² = 22.506	93 м ² x 90 = 8.370	30.876
Столи	шт.	3	450	-	1.350
Лавки	шт.	2	1.500	-	3.000
Капріфоль	шт.	14	73 грн.	-	1.022

Всього: 36.248 грн.

2.4. Асортимент рослин для гарденотерапії

Безліч рослин може бути використано для гарденотерапії, але найголовніше, вони повинні бути безпечні.

Не можна використовувати рослини з наступними ознаками:

- отруйні;
- колючі;
- рослини-алергени;
- мають їдкий сік;
- містять наркотичні або галюциногенні речовини.

Слід особливо уникати рослин, сік яких при попаданні на шкіру і при одночасному впливі сонячних променів викликає фотохімічний опік (пастернак, борщівник та ін.).

Бажано використовувати рослини, які виділяють фітонциди, наприклад нагідки лікарські, чорнобривці розлогі, материнка звичайна, м'ята перцева, меліса лікарська або мають приємний аромат. Особливий інтерес для людей з проблемами зору мають запашні рослини або ті, які приємно доторкнутися, з незвичайною і приємною на дотик текстурою. Звичайно, при виборі рослин потрібно вибирати такі, які не вимагають важкого догляду. Також підбираються рослини які можливо використовувати в квітковому аранжуванні, для гарденотерапії в зимовий період. Для грамотного підбору рослин для гарденотерапії потрібна консультація фахівця з ландшафтного дизайну.

Для вирощування на столах пропонуємо наступні рослини.

Овочеві рослини.

Перець гострий. Більшість вирощуваних сортів перцю гострого відносяться до виду *Capsicum annuum* L. В даний час створено і широко поширено величезну кількість сортів з різним забарвленням, формою і дуже гострим і пекучим

смаком плодів. Окрім вищезгаданого виду можна також використовувати виду: *C. chinense*, *C. frutescens*, *C. accatum* і *C. pubescens*.

Перець, крім того що має поживні цінності, ідеально підходять для декоративного садівництва, через компактну або навпаки плакучу форми стебел, які обвішані, як дзвіночками, різнокольоровими, як веселка, плодами барвистого поєднання, забарвлення листя і плодів. Їх можна використовувати і прямою посадкою в ґрунт, і як контейнерну культуру на балконах, лоджіях, патіо, зимових садах в поєднанні з іншими рослинами.

Пропонуємо наступні сорти перця чагарникового (*Capsicum frutescens* L.) - Еврика, Різдвяний букет, Голдфінгер, Філіус Блю.

Серед великої кількості сортів ми відібрали низькорослі (25-30 см). На зимовий період рослини можна пересадити в горщики і використовувати для кімнатного озеленення.

Латук посівний (салат) (*Lactuca sativa* L.) - рослина з родини Айстрових, служить чудовою прикрасою декоративного городу та квітників, завдяки тому швидко досягає декоративності. Салат в залежності від щільності прилягання листя буває качановим, напівкочаним і листовим. Існують сорти салату з різною формою листя: цільні, розрізані, кучеряві, гофровані. Вони можуть використовуватися в різних декоративних композиціях, в модульних квітниках і в монопосадках. Забарвлення листя залежить від сорту і буває - зеленого, жовто-зеленого, а також від темно-червоного до коричнево-червоного. Велика популярність у використанні салату в міському озелененні пояснюється легкістю вирощування, невибагливістю і скоростиглістю [59].

Пропонуємо наступні сорти - Вітамінний, Гурман, Кучерявець Одеський, Робін та Рубін.

Ці сорти дуже відрізняються один від одного. Сорт Вітамінний має світло-зелене забарвлення листка, сорти Гурман і Рубін – темно-червоне. У сорту Гурман забарвлення за рахунок цілокраїх листків візуально виглядає темнішим,

тоді як у Рубіна - яскравішим, рубіновим внаслідок проникнення світла крізь ажурні листки. За характером поверхні листків також є помітні відмінності. У сортів Гурман і Рубін листки гладенькі, а у сорту Вітамінний - пухирчасті.

Під час комбінування сортів необхідно враховувати забарвлення і фактуру листків. Тут важливим є поєднання різних забарвлень, від світло-зеленого до темно-червоного або строкатого, різних за розмірами, формою листків, різною фактурою поверхні. Дуже гармонійні поєднання сортів Вітамінний та Рубін; Кучерявець Одеський та Робін; Гурман, Робін та Рубін.

Гірчиця салатна або гірчиця сарепська (*Brassica juncea* L.) - однорічна салатна рослина родини Капустяних. Рослина з гарними листками, з яких в молодому віці утворюється велика розетка, яка має велику декоративність. Цей вид гірчиці самий холодостійкий. Він може переносити невеликі заморозки без наслідків для рослини. Тому дуже цікавий в декоративних композиціях. Прекрасно росте в контейнерах на балконах і підвіконнях.

Пропонуємо сорти - Краснолисна, Попелюшка, Зорянка.

Шпинат городній (*Spinacia oleracea* L.) - однорічна трав'яниста рослина з родини Амарантових, утворює розетку з 8-10 великих м'ясистих листків. Листя овальні, подовжені або круглі. Рослина холодостійка, може переносити заморозки, що дозволяє їй довго зберігати декоративний вигляд. Сорти шпинату розрізняються за формою і інтенсивністю забарвлення. Є сорти з гладенькою поверхнею, а є - з гофрованими листками. Пропонуємо сорти – Фантазія, Грета, Корвер.

Крес-салат (хрінниця посівна) (*Lepidium sativum* L.) - однорічна холодостійка рослина родини Капустяних. Крес-салат особливо декоративний навесні, коли мало зелені навколо. Різновиди крес-салату сильно розрізняються за будовою листа: у кучерявого - лист сильно порізаний, у широколистого - він цілісний, а у посівного - займає проміжне положення. Її можна використовувати як ґрунтопокривну або як рослину, що заповнює порожнечі. Існує три сорто-

форми крес-салату: цільнолистий, кучерявий, посівний. Вони відрізняються один від одного терміном дозрівання, формою листя та смаком. Пропонуємо сорти – Дукат та Весняний.

Мангольд (буряк листовий) (*Beta vulgaris* L.), родина Амарантових, найдавніша форма буряка. Існують два види мангольда - листовий і стебловий, кожен з яких має певні декоративні характеристики. Ми відібрали мангольд листовий, через висоту рослин. Рослини листового мангольду невисокі (до 45 см), мають гладкі або хвилясте листя і вузькі черешки [59]. Пропонуємо сорти – Рубін та Ізумруд.

Лікарські та пряно-ароматичні рослини.

Лікарські та пряно-ароматичні рослини сьогодні мають дуже велике значення. Вони займають важливе місце в естетичних та функціональних аспектах дослідження дизайну рослин з формами листя різного кольору текстури та квіти різних форм та кольорів. На відміну від інших рослин, що використовуються в терапевтичних садах, лікарські та пряно-ароматичні забезпечують сенсорне сприйняття, пам'ять та стимуляцію творчості [60]. Застосування цих рослин в озелененні сприятиме тенденції поширення ідей екологічності, сприятливого впливу на навколишнє природне середовище, а також естетичного доповнення об'єктів садово-паркового будівництва у міських умовах. Їх біоекологічні та декоративні особливості визначають можливості їх застосування у тій чи іншій формі озеленення [61].

М'ята перцева (*Mentha piperita* L.) рослина з родини Глухокропивні, або Губоцвіті (Lamiaceae /Labiatae/). Найбільш відомий і поширений вид м'яти. У ландшафтному дизайні використовується для посадки в контейнерах [47].

Меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.), лимонна м'ята, лимонна трава, меліса лимонна, цитрон-меліса) рослина з родини Глухокропивні, або Губоцвіті (Lamiaceae /Labiatae/). Має приємний освіжаючий присмак лимона.

Материнка звичайна (орегано, материнка, ладанка) (*Origanum vulgare* L.) - цінна лікарська, пряно-ароматична і ефіроолійна рослина родини Глухокропивні, або Губоцвіті (Lamiaceae /Labiatae/). Материнка звичайна широко використовується в ландшафтному дизайні. У класичних садах її застосовують при створенні бордюрів і рабаток, в складі міксбордерів зі злаковими і степовими рослинами. Її можна вирощувати в контейнерах і кашпо на балконі [62].

Чебрець повзучий (*Thymus serpyllum* L.) рослина з родини Глухокропивні, або Губоцвіті (Lamiaceae /Labiatae/). Чудово виглядає в групових або спільних посадках. Його можна використовувати як фон для рослин з великими фактурними листями. Будучи низьким напівчагарником, в ландшафтному дизайні чебрець використовують як фон для альпійський гірок і міксбордерів. Але він може виступати там і в головній ролі [63].

Чебрець лимонний (*Thymus citriodorus*) прийнято висаджувати при влаштуванні альпінаріїв, так як він відрізняється тривалим «килимовим» цвітінням, має приємний аромат і здатність швидко заповнювати порожній простір. А також його часто використовують в міксбордерах і біля проходів, так, зачіпаючи рослину ногами, вся округа заповнюється приємним, лимонним запахом.

Пряно-ароматичні та лікарські рослини зазвичай легко виростити на столах для гарденотерапії. Багато трав'яних рослин, вирощуємих на столах, можна занести восени в кімнату і продовжувати збирати урожай в зимовий час. Траву можна висушити і використовувати взимку для приготування їжі і ароматних чаїв.

Однорічні та багаторічні декоративні рослини.

Однорічні квіти - без них не обходиться жоден сад. Вони зазвичай легко вирощуються, швидко ростуть, добре відчують себе в контейнерах і на столах,

додають яскравих фарб з середина травня (при висадці квітучої розсади) і до самих заморозків.

Величезна різноманітність видів і сортів однорічних квіткових рослин дає можливість підібрати асортимент для будь-яких умов і на будь-який смак. Багато з них мають приємний запах, багато використовуються для складання букетів.

Серед великої кількості однорічних квітничково-декоративних рослин для даного проєкту ми пропонуємо - нагідки лікарські (*Calendula officinalis* L.), чорнобривці розлогі (*Tagetes patula* L.) та айстру однорічну (*Callistephus chinensis* L.).

Багаторічні квіти. Тривалу функціональність для озеленення столів може забезпечити вирощування багаторічних стабільно-декоративних рослин невибагливих до екологічних умов.

З великого асортименту багаторічних квітучих рослин краще вибрати відповідні види для сонячних або тінистих ділянок. Можна вибрати різноманітні по висоті, формі, кольору листя і квіток, часу цвітіння рослини.

При підборі багаторічних рослин слід враховувати наступні фактори: тривалий період декоративності, невибагливість до родючості ґрунту, посухостійкість, зимостійкість. Необхідно враховувати, що при вирощуванні на столах, виникають деякі особливості - мала кількість субстрату та його бідність, промерзання субстрату на початку зими, низькі негативні температури взимку, високі вітрові навантаження. Для вирощування на столах можна використовувати - гейхеру (*Heuchera* L.), горлянку повзучу (*Ajuga reptans* L.), ясколку Біберштейна (*Cerastium biebersteinii* DC.), ломикамінь Арендса (*Saxifraga x arendsii* Engl), вівсяницю сизу (*Festuca glauca* Will.) та інш.

ВИСНОВКИ

1. В ході виконання роботи була проаналізована наукова література присвячена гарденотерапії. Із аналізу літературних джерел можна зробити висновок, що гарденотерапія є синтезом ландшафтного дизайну, медицини та психології і має позитивний вплив на інтелектуальний розвиток, соціальну адаптацію, фізичну та психічну реабілітацію широкого кола людей. Останнім часом у світі з'явилося багато програми з гарденотерапії для реабілітації після хвороб і подолання стресової ситуації внаслідок тривалої самоізоляції під час локдауну, пов'язаного з пандемією Covid-19. Нажаль, сьогодні використання гарденотерапевтичних технологій в Україні є обмеженим через брак методичних розробок і кадрів, спеціалізованих локацій та низької популяризації серед населення. З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що розвиток даного напрямку в Україні є актуальним і вирішення зазначених проблем на сьогодні є головним завданням науковців. Даний проєкт може бути прикладом створення терапевтичного середовища, для забезпечення фізичної та психологічної реабілітації їх відвідувачів.
2. Розроблені проєктні пропозиції зони активної гарденотерапії для комунального некомерційного підприємства «Центра надання соціальних послуг та медичної реабілітації» Мелітопольської міської ради Запорізької області.
3. Підібран відовий склад рослин для вирощування на столах. Для активної гарденотерапії можна використовувати велику кількість рослин, але найголовніше, вони повинні бути безпечні і не вимагати важкого догляду.

Передбачувана вартість проєкту 36.248 грн.

Згідно даного проєкту, зараз ведуться роботи по облаштуванню зони активної гарденотерапії на території КНП "ЦНСПтаМР" ММР ЗО, яка на весні 2022 року почне функціонувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Söderback, I., Söderström, M., & Schäländer, E. (2004). Horticultural therapy: the 'healing garden' and gardening in rehabilitation measures at Danderyd Hospital Rehabilitation Clinic, Sweden. *Pediatric rehabilitation*, 7(4), 245-260.
2. Fumagalli, N., Senes, G., Ferrara, C., Giornelli, A., Rodiek, S., & Bardenhagen, E. (2016, June). Gardens for seniors-a case study in nursing homes in Milan (Italy). In VI International Conference on Landscape and Urban Horticulture 1189 (pp. 349-354).
3. Hsieh, C. H., Chen, C. M., Yang, J. Y., Lin, Y. J., Liao, M. L., & Chueh, K. H. (2021). The effects of immersive garden experience on the health care to elderly residents with mild-to-moderate cognitive impairment living in nursing homes after the COVID-19 pandemic. *Landscape and Ecological Engineering*, 1-12.
4. EKREN, E. (2021). Design Guidelines for Therapeutic Gardens.
5. Yao, Y. F., & Chen, K. M. (2017). Effects of horticulture therapy on nursing home older adults in southern Taiwan. *Quality of Life Research*, 26(4), 1007-1014.
6. Ayeni, D. A., & Wada, A. A. Landscaping as Complementary Therapy for Cancer Patients by Palliative Care Professionals in Nigeria. *SetJet, FUTA 2020, Vol. 2, No.2*.
7. Porchey, P. (2007, December). Horticultural therapy: how can it make a difference in your everyday life?. In *Proceedings of the Florida State Horticultural Society* (Vol. 120, pp. 351-352).
8. Kamp, D. (1997). Therapeutic gardens. *The Hastings Center Report*, 27(5), 48-49.
9. Hart, F. B., & Reisner, M. (2021, October). More than just a gardening program- using horticultural therapy and mindfulness practice to promote health and connection for incarcerated individuals and those preparing to re-enter their communities. In XV International People Plant Symposium and II International Symposium on Horticultural Therapies: the Role of Horticulture in 1330 (pp. 41-48).

- 10.Theodorou, A., Panno, A., Carrus, G., Carbone, G. A., Massullo, C., & Imperatori, C. (2021). Stay home, stay safe, stay green: The role of gardening activities on mental health during the Covid-19 home confinement. *Urban Forestry & Urban Greening*, 61, 127091.
- 11.Lehberger, M., Kleih, A. K., & Sparke, K. (2021). Self-reported well-being and the importance of green spaces—A comparison of garden owners and non-garden owners in times of COVID-19. *Landscape and Urban Planning*, 212, 104108.
12. Hsieh, C. H., Chen, C. M., Yang, J. Y., Lin, Y. J., Liao, M. L., & Chueh, K. H. (2021). The effects of immersive garden experience on the health care to elderly residents with mild-to-moderate cognitive impairment living in nursing homes after the COVID-19 pandemic. *Landscape and Ecological Engineering*, 1-12.
- 13.Інструкція з інвентаризації зелених насаджень населених пунктів України (Україна), м. Київ, 24 грудня 2001 р., № 226. Взято з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0182-02>.
- 14.Design guidelines for therapeutic gardens in Singapore National Parks Board. 2017 110 p.
- 15.Chicago Botanic Garden. 2000. The Buehler Enabling Garden: Gardening for People of All Abilities. Brochure VP0115, 4 p.
- 16.Spysok latynskykh nazv roslyn podano za The Plant List. (2020). [Date of application: 02.10. 2020]. Retrieved from: www.theplantlist.org.
- 17.European Communities. (2005). Green Paper - Improving the Mental Health of the Population: Towards a Strategy on Mental Health for the European Union. Health & Consumer Protection Directorate General. Brussels: EC. http://ec.europa.eu/health/archive/ph_determinants/life_style/mental/green_paper/mental_g_p_en.pdf.

18. Sen A. (1993) Capability and Well-Being. In: M. C. Nussbaum, A. Sen. Eds. The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press. P. 30—53. <https://doi.org/10.1093/0198287976.003>.
19. Soga, M., Gaston, K. J., & Yamaura, Y. (2017). Gardening is beneficial for health: A meta-analysis. *Preventive Medicine Reports*, 5, 92-99. doi: 10.1016/j.pmedr.2016.11.007.
20. Park, W. K., & Kim, M. Y. (2021). The Effect of Horticultural Occupational Therapy Using Healing Garden on Fall Efficacy in the Elderly. *The Journal of the Convergence on Culture Technology*, 7(3), 359-363.
21. Beela, G. K., & Ganeshan, V. (2021, October). Assistive garden structures for children with locomotor disabilities to implement horticultural therapy. In XV International People Plant Symposium and II International Symposium on Horticultural Therapies: the Role of Horticulture in 1330 (pp. 19-26).
22. Adevi, A. A., & Lieberg, M. (2012). Stress rehabilitation through garden therapy: A caregiver perspective on factors considered most essential to the recovery process. *Urban forestry & urban greening*, 11(1), 51-58.
23. Adevi, A. A., & Mårtensson, F. (2013). Stress rehabilitation through garden therapy: The garden as a place in the recovery from stress. *Urban forestry & urban greening*, 12(2), 230-237.
24. American Horticultural Therapy Association URL: <https://www.ahta.org/the-journal-of-therapeutic-horticulture>.
25. Epstein M, Hansen V, Hazen T. Therapeutic gardens: plant centered activities meet sensory, physical and psychosocial needs. *Oreg J Aging*. 1991;9:8–14.
26. Davis S. Development of the Profession of Horticulture Therapy. In: Simpson SP, Strauss MC, editors. *Horticulture as Therapy, Principles and Practice*. Binghamton: Haworth Press Inc; 1997. pp. 3–9.

27. Ulrich RS, Parsons R. Influences of Passive Experiences with Plants on Individual Well-Being and Health. In: Relf Diane., editor. *The Role of Horticulture in Human Well-Being and Social Development*. Portland: Timber Press; 1992. pp. 93–105.
28. Hill C, Relf PD. Gardening as an outdoor activity in geriatric institutions. *Act Adapt Aging*. 1982;3:47–54.
29. Irvine KN, Warber SL. Greening healthcare: practicing as if the natural element really mattered. *Altern Ther Health Med*. 2002;8:76–83.
30. Moore B. *Growing with Gardening: A Twelve-Month Guide for Therapy, Recreation, and Education*. Chapel Hill: University of North Carolina Press; 1989.
31. Detweiler MB, Warf C. Dementia wander garden aids post cerebrovascular stroke restorative therapy: a case study. *Altern Ther Health Med*. 2005;11:54–58.
32. Detweiler, M. B., Sharma, T., Detweiler, J. G., Murphy, P. F., Lane, S., Carman, J., ... & Kim, K. Y. (2012). What is the evidence to support the use of therapeutic gardens for the elderly?. *Psychiatry investigation*, 9(2), 100. doi: 10.4306 / pi.2012.9.2.100.
33. Durham R.A., Kenline N.G. 1996. The Walter and Alice Borgeest Garden at Friends Hospital. *Journal of Therapeutic Horticulture*. №8, P. 53–55.
34. Mei, L., Liu, K., & Zhu, B. W. (2021). Enhancing the Health and Well-Being of People with Chronic Diseases: Assessment and Sustainable Development Planning for Therapeutic Landscapes after Urban Expansion. *Journal of Healthcare Engineering*, 2021. <https://doi.org/10.1155/2021/2828141>.
35. ERASLAN, Ş., & AKYYEV, A. (2022). Design Clues for a Sensory Garden. *Online Journal of Art and Design*, 10(3).
36. Пащенко, Г. (2021). ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ПАРКІВ ДЛЯ СЛІПИХ ЛЮДЕЙ ТА ЛЮДЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ. *ГРААЛЬ НАУКИ*, (1), 516-520. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.109>.

37. Wajchman-Świtalska, S., Zajadacz, A., & Lubarska, A. (2021). Recreation and Therapy in Urban Forests—The Potential Use of Sensory Garden Solutions. *Forests*, 12(10), 1402. <https://doi.org/10.3390/f12101402>.
38. Arslan, M., Kalaylıoğlu Akyıldız, Z. I., & Ekren, E. (2018). Use of medicinal and aromatic plants in therapeutic gardens.
39. Alkaisi, O. F., Ibrahim, S. A. H., & Khaleefa, H. G. (2021, November). The Role of The Physical Components Design for Healing Gardens in Promoting Psychological Health. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 910, No. 1, p. 012102). IOP Publishing. doi:10.1088/1755-1315/910/1/012102/.
40. Spring, J. A. (2016). Design of evidence-based gardens and garden therapy for neurodisability in Scandinavia: data from 14 sites. *Neurodegenerative disease management*, 6(2), 87-98.
41. BUTURĂ, G. C. INCREASING THE QUALITY OF LIFE IN THE ELDERLY THROUGH HORTICULTURE THERAPY. Year XVII-no. 2/2021, 372.
42. Korah, T., Morrison, D., Mason, D., Diehl, E. R., & Bussing, R. (2021). Therapeutic Horticulture as a Therapeutic Intervention in Patients Receiving Electroconvulsive Therapy (ECT) Treatment for Major Depressive Disorder. *Cureus*, 13(8). doi: 10.7759 / cureus.17363/.
43. Alkaisi, O. F., Ibrahim, S. A. H., & Khaleefa, H. G. (2021, November). The Role of The Physical Components Design for Healing Gardens in Promoting Psychological Health. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 910, No. 1, p. 012102). IOP Publishing.
44. Ulrich R.S., Parsons R. Influences of Passive Experiences with Plants on Individual Well-Being and Health. In: Relf Diane., editor. *The Role of Horticulture in Human Well-Being and Social Development*. Portland: Timber Press; 1992. pp. 93–105.
45. Hill, C. O., & Relf, P. D. (1982). Gardening as an outdoor activity in geriatric institutions. *Activities, Adaptation & Aging*, 3(1), 47–54.

46. Zheng, M. C. (2016). Innovative Approaches and Verification in the Design of Flower Beds to Support Horticultural Therapy Classes. In *Advances in Ergonomics in Design* (pp. 723-734). Springer, Cham.
47. Allen J, Balfour R. (2014). Natural solutions for tackling health inequalities. London: Institute for Health Equity, UCL. Available t: <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/natural-solutions-to-tackling-health-inequalities/natural-solutions-to-tackling-health-inequalities.pdf/>
48. Ohly H, Gentry S, Wigglesworth R, Bethel A, Lovell R, Garside R. (2016). 'A systematic review of the health and well-being impacts of school gardening: synthesis of quantitative and qualitative evidence'. *BMC Public Health*, vol 16, no 1, p 286. Oxford University Press (2016). <https://bmcpublikealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-016-2941-0>.
49. Guelph Enabling Garden (2019). <http://www.enablinggarden.org/development-plans/>.
50. Саранча, І. Г. Спецкурс саденотерапія в системі керованої соціалізації випускників реабілітаційних центрів з порушеннями опорно-рухового апарату. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна, (19 (2)), 2012. – С. 402–409.
51. Калашник І. К. Иванская Е. В. Гарденотерапия как один из методов эрготерапии для людей пожилого возраста Матеріали ІІІ Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії . – С. 184–185.
52. Кедик, О. В., Дунаєва, Л. М. Іноваційні підходи у соціальній роботі з розумово відсталими дітьми в одеському дитячому будинку-інтернаті. с. 138.
53. Гиро, А. Г., В. А. Синькевич. "Гарденотерапия как фактор развития аффилиации людей с ограниченными возможностями." (2018).

54. Святковская, Е. А., Гонтарь, О. Б., Тростенюк, Н. Н., Калашникова, И. В., & Жиров, В. К. (2015). Гарденотерапия как составная часть социальной адаптации и профориентации для обучающихся с интеллектуальными нарушениями. Вестник Тверского государственного университета. Серия: Педагогика и психология, (3), 244-262.
55. Побединська, А. М. (2009). Функціональна організація санаторіїв для дітей з обмеженими фізичними можливостями. Сучасні проблеми архітектури та містобудування, (22), 419-423.
56. ВАРЛАЩЕНКО, Л., & БАЛАБАК, А. (2010). ВИРОЩУВАННЯ ЧАГАРНИКОВИХ ВИДІВ РОДУ SAPRIFOLIACEAE JUSS. ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ОЗЕЛЕНЕННІ. Включено до переліків № 1 і № 6 фахових видань ВАК України з сільськогосподарських та економічних наук (Бюлетень ВАК України № 8 і № 11, 2009 рік). У збірнику висвітлено результати наукових досліджень, проведених працівниками Уманського національного університету, 232.
57. Варлащенко, Л. Г. Декоративні види роду Жимолость (*Lonicera L.*) та перспективи використання їх в озелененні території у Правобережному Лісостепу України / Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва, (88 (1)). 2016. –С. 298–305.
58. Багацька, О. М., & Вахновська, Н. Г. (2011). Особливості сезонного розвитку і використання *Campsis radicans (L.) Seem.* у вертикальному озелененні міських територій [Електронний ресурс]. Наукові доповіді НУБіП України, (7), 29.
59. Глушкова, Е. В., Довганюк, А. И. Разработка методики оценки декоративных качеств сортов салатных овощных культур. Вестник ландшафтной архитектуры, 2018 (15). –С. 22–25.
60. Arslan, M., Kalaylıoğlu Akyıldız, Z. I., & Ekren, E. (2018). Use of medicinal and aromatic plants in therapeutic gardens.

- 61.Бредіхіна, Ю. Л., Туровцева, Н. М. (2019). Лікарські рослини в озелененні. In *Advances of science: proceedings of articles the international scientific conference* (pp. 269-273).
- 62.Сапарклычева, С. Е. Ассортимент растений для создания ароматических садов. *Вестник биотехнологии*, 2018, 1: 15–15.
- 63.Мазур В. Ассортимент вічнозелених трав для озеленення в місті Харків / В. Мазур., Ю. В. Бенгус // Молодь і поступ біології : зб. тез XII Міжнар. наук. конф. студ. і асп. (м. Львів, 19–21 квіт. 2016 р.) / Львівський національний університет ім. І. Франка.– Львів, 2016. – С. 93–94.

ДОДАТКИ

Міністерство соціальної політики
Комунальне некомерційне підприємство
«Центр надання соціальних послуг та медичної реабілітації»
 Мелітопольської міської ради Запорізької області

2311, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Вакученюка, 30. Тел: +3 8 (0619) 49-00-21
 e-mail: cent-melipotol@ukr.net Код ЄДРПОУ 38070121

« 09 » 09 2021 р. № 01-8/44

на № _____

Ректору Мелітопольського державного
 педагогічного університету
 імені Богдана Хмельницького
 професорові Солоненку А.М.

Шановний Анатолію Миколайовичу!

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького протягом багатьох років шідно співпрацює з нашим закладом – ЄНП «Центр надання соціальних послуг та медичної реабілітації» Мелітопольської міської ради Запорізької області.

Одним із головних завдань центру є надання реабілітаційних послуг людям з інвалідністю через комплекс заходів соціальної, психолого-педагогічної та фізичної реабілітації.

Просимо Вас посприяти шефській допомозі в розробці і створенні проекту локації для гарденотерапії кафедрою ботаніки і садово-паркового господарства з метою реабілітації людей з інвалідністю.

З повагою та вдячністю,

Директор

Тетяна ЧОРНА

№	01-8/44
Від	11.09.2021
До	20.09.2021
Відомості	1